

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

Темата за войната в кратките форми на Л. Н. Толстой

на редовен докторант **Павел Стоилков Филипов**
по научната специалност Руска литература и литература на народите на
СССР, професионално направление 2.1. Филология

Рецензент: **доц. д-р Татяна Николаева Фед**, Нов български университет
/София/,

Програмен консултант на МП «Бизнес комуникации» - РО и ДО,
департамент «Нова българистика», Факултет за дистанционно, електронно и
продължаващо обучение

Основание за написване на рецензията: Заповед № от 138 от 19.01.2017 г.
на Ректора на ЮЗУ «Неофит Рилски» - гр. Благоевград

1. Справка за кандидата.

Павел Стоилков Филипов е роден в Благоевград на 30. 05. 1977 г. Завършил е средното си образование през 1996 г. в Строителен техникум Благоевград, специалност геодезия, картография, фотограмметрия. В ЮЗУ „Неофит Рилски” се е дипломирал като бакалавър по българска филология през 2002 г. Следващата година 2003 е завършил магистратура също по българска филология. Една година е работил като учител по български език и литература в ПУИ „Никола Вапцаров” село Стоб. П. Филипов е редовен докторант по Руска литература и литература на народите от СССР от 2011 г. По време на докторантурата си е участвал в девет научни форума, два от тях в чужбина: Москва и Будапеща.

Кандидатът има 7 публикации, свързани с темата на дисертацията.

2. Обща характеристика на дисертационния труд.

Лев Николаевич Толстой е една крупна фигура в руската литература и философия от втората половина на XIX. Той не само създава едно самобитно, оригинално и прогностично художествено творчество, което въздейства на развитието на руската словесност в перспектива, но и ражда една нова философска система за нравственото усъвършенстване на човека и ненасилието. Л.Толстой е един от гениите, които извеждат руската култура в световен мащаб.

По данни на библиографските изследвания Л.Толстой е най-популярният руски писател в България. Той е изиграл благотворна роля за формирането на естетическия вкус на българските читатели, неговото присъствие в българската литература е оказало влияние на литературния процес до наши дни. С течение на времето се създават четири толстоистки списания у нас /«Ново слово» 1902-1904, «Л.Толстой» 1903-1906, «Възраждане» 1907-1936, «Ясна Поляна» 1922-1925/. За популяризиране на толстоизма съществува пропагандистки център «Посредник», Л.Толстой е имал лични контакти с негови последователи в България /преводачът Х.Досев прекарва в Ясна Поляна 4 години, друг преводач и издател Г.С.Шопов, осъден на три години затвор за отказ от служба във войската, получава в затвора 2 писма от Толстой, който споделя, че при бягството си е искал да дойде в България/.

В контекста на всичко казано дотук дисертационният труд на П.Филипов е ценен и актуален по две причини. **Първо** - с това, че заобикаля по-известния литературен жанр, с който Лев Толстой придобива световна слава, като романа и се концентрира върху значително по-неизследваните военни повести и разкази на Толстой. Периодът, в който са създавани тези произведения е от около половин век, като интересното е, че те са писани

основно в началото на отрязъка (50-те и 60-те години на XIX век и първата декада на XX век) и в края на този времеви отрязък. **Второ** – П.Филипов се базира на тезата, че светът на Толстой е удивително цялостен, въпреки критическите деления на ранен и късен Толстой, на писател и религиозен мислител и пр. Като според дисертанта едно от свидетелствата за тази цялост е образът на феномена война в неговите военни разкази. П.Филипов се фокусира върху учението на Толстой за ненасилието, което с пълно право може да се смята за резултат от нравствените и философските му търсения, свидетелство за реалността на духовното битие, vyplътена в живота духовна истина. Отричаната философия на Л.Толстой на днешно време се оказва доста актуална и неговите произведения се възприемат като написани в наши дни.

Представеният за рецензия дисертационен труд е структуриран в съдържание, увод, три глави /във всяка от тях разгледаните произведения са подредени в хронологичен ред/, заключение, приложения и библиография.

С **уводната част** докторантът е обосновал актуалността и изследователската теза и е определил задачите и целите, обекта, предмета и методите. В **първа глава** е разгледана проблематиката, която възниква при поставянето на героя в контекста на войната. Проследени са възможно всички проблеми, пред които се изправя персонажът, когато е на война. Във **втора глава** е изследвано противопоставянето дълг - страх, като две чувства противоположни, но дълбоко заложи в душата на войника. **Трета глава** очертава проблемите, които обуславя обратната перспектива на войната. Бедите и нещастията, които тя нанася върху участниците във войната и техните семейства.

Трите глави на дисертационния труд представят същността на изследването в теоретичен и методологически аспект. В **заключението**

докторантът систематизира констатациите на дисертационния труд. Мнението ми е, че тази **структура** осигурява необходимата логическа обвързаност между компонентите на дисертационния труд и способства за постигането на цялостност и завършеност на проведеното изследване. В същото време, така представената структура на дисертационния труд показва и **стремеж да се отговори на изискванията за композиционна цялостност и съразмерност** на отделните части.

Дисертационният труд е разгънат на 189 страници, от които 165 страници включват основен текст, на 13 страници е представена библиография от 178 източници. На 8 страници са приложения с картини, скици и карти. Всичко това свидетелства за сериозното отношение на П.Филипов към неговата изследователска задача, стремежа му да навлезе дълбоко не само в творческата лаборатория на Лев Толстой, но и да привлече и анализира максимално количество архивни илюстративни материали.

Темата на дисертационния труд: да бъде разгледана и проследена темата за войната в кратките форми на Л.П.Толстой е актуална за българската русистика.

Обект на изследването са кратките форми на Толстой, в които войната е отразена като явление, с голяма трансформационна мощ и въздействие.

Предмет на изследването са начините по които писателят осмисля това явление, проблемите, които продуцира войната, създавайки една особена военна среда, която трябва да приеме или отхвърли героя.

Цел на изследването е да се осмислят рефлексите на войната върху отделните типове герои, да бъдат обобщени някои основни зависимости по отношение на навиците и действията на войника преди, по време и след

битка, чувствата, които го обземат в тези моменти, кое от тях преодолява героят и кое надделява над него.

Дефинирани по този начин, изследователските задачи отразяват основните аспекти на изследването и в своята логическа обвързаност способстват постигането на целта на дисертационния труд. По мое мнение, тезата, обектът, целта и задачите на изследването очертават ясно насоките на изследователските търсения на докторанта, като определят начините за протичане на този процес.

В процеса на работа докторантът е използвал **няколко метода**: теоретичен анализ, исторически подход, сравнителен метод, структурален анализ.

Резултатите от изследването са апробирани в няколко национални и две международни конференции, чрез разработки на доклади в уъркшоп по проект „Докторанстки филологически център в периода септември 2013 - юли 2015 г.

3. Оценка на научните и практически резултати на дисертационния труд.

В увода към дисертационния труд П.Филипов систематизира изследователите на Толстой и темата за войната: Виктор Шкловски, Лидия Опулска, Владимир Лакшин, Я. С. Билинкис, Анри Троя и Ромен Ролан.

Също така подробно се анализира възгледа на Л.Толстой към войната като **негатив на историята**, отричащ човешката перспектива.

Военните творби на писателя са поставени в **контекста на съвременната му военна проза и са упоменати** Ги дьо Мопасан, Всеволод Гаршин и Йордан Йовков. Изборът на авторите не е произволен: дисертантът

поддържа тезата, «че идеите на тези писатели кореспондират с творчеството на Толстой във военните му творби, тези творци също като него се вълнуват от проблемите и последиците, които войната води след себе си - като смърт, разруха, страх, отчаяние и отчуждение между хората и народите. Тези автори представително извеждат идеята за войната, като стихия и като зло. Те имат и друга допирна точка с Толстой, участвали са във войни и са водили бойни действия. Тези автори творят на базата на преживяното.» /стр. 20/

По отношение на глава I – ГЕРОЯТ В КОНТЕКСТА НА ВОЙНАТА.

Главата е структурирана в 7 подглави: 1. Нападение; 2. Севастополски разкази; 2.1. Севастопол през месец декември; 2.2. Севастопол през май; 2.3. Севастопол през август 1855 година; 3. Сечене на гора. Разказ на един юнкер; 4. Из Кавказки спомени. Разжалваният; 5. Казаци; 6. Хаджи Мурат; 7. За какво?

Във фокуса на изследователското внимание в тази глава е образът на героя във военните разкази и повести на Лев Толстой: „Нападение“, „Севастополски разкази“, „Сечене на гора“, „Из кавказки спомени“ „Разжалваният“, „Казаци“, „Хаджи Мурат“, подредени и разгледани в хронологичен ред, защото хронологията проследява логиката на мислене на писателя. Освен това хронологичният принцип позволява да се види развитието на идеите на Толстой, как в течение на няколко десетилетия се променят собствените му представи за ролята на войната в човешкия живот, как обществените промени въздействат върху писателския начин на възприемане на света.

По отношение на глава II – Дълг или страх. В тази глава П. Филипов разглежда влиянието на дълга и страха върху всички участници

във войната, как тези чувства кореспондират помежду си, имат ли допирни точки, влизат ли в някакво противоречие. Тези две чувства във връзка с военната тема са разкрити от Киркегор: страхът е чувство, което може да унизи или да възвиси човека. Според философа е важно от какво точно човек се страхува.

Главата е структурирана в 10 подглави: 1.Нападение; 2. Как умират руските войници; 3. Севастополски разкази; 4. Сечене на гора. Разказ на един юнкер; 5. Из кавказки спомени. Разжалваният; 6. Поликушка; 7. Казаки; 8. Хаджи Мурат; 9. За какво? ; 10. Физическият акт на насилие във военните разкази на Толстой.

В изводите от **Втора глава** П. Филипов обобщава, че двете чувства - дълг и страх, колкото и да изглеждат далечни, са близки и понякога взаимосвързани. Дисертантът пише: «Връщайки се към идеите на Киркегор, страхът може да унизи или да възвиси човека. В този смисъл, ако наказанието е осъзнато като заслужено, то не поражда страх. Овлadenият страх е в основата на чувството за изпълнен дълг. А да не изпълниш дълга си е страшно.

Във военните разкази на Толстой виждаме как дългът и страхът влизат в непрекъснатата колизия помежду си, но понякога и се преливат. Едното чувство е осъзнато, търсено и намерено, а другото се появява тогава, когато най-малко се нуждаеш от него, то е първосигнално. Можем условно да кажем, че дългът е бялата, а страхът черната страна на човешкото съзнание.

В много от разказите, като „ Нападение”, „Сечене на гора”, „Разжалваният” Толстой пише от първо лице и това е логично, защото това са разкази, написани на базата на преживени случки от самия автор. Той е бил там, в Кавказ, в Севастопол, въобще на фронта, подобно на писатели,

като Мопасан, Хемингуей, Йовков, Гаршин и ред други писатели. Толстой не е кабинетен автор и вероятно е изпитал подобен страх на този, който обхваща Володя Козелцов, когато отива на фронта.» /стр.121/

По отношение на **глава III – Отражението на войната в аспекта на обратната перспектива.** В тази глава дисертантът прави опит да изведе идеята за обратната перспектива. Според него, това интересува писателя Толстой, защото този аспект не е попадал трайно във фокуса на изследователското внимание. Тук дисертантът се съсредоточава върху това, как войната влияе върху живота на тези хора, които участват, и на тези, които не участват пряко в нея, но все пак са засегнати по някакъв начин.

Главата е структурирана в 8 подглави: 1.Нападение; 2. Сечене на гора; 3. Севастополски разкази; 3.1. Севастопол през месец декември; 3.2. Севастопол през май и Севастопол през август 1855 година; 4. Из кавказки спомени. Разжалваният; 5. Поликушка; 6. След бала; 7. Хаджи Мурат ; 8. За какво?

В изводите от трета глава П. Филипов обобщава: «това, което е изведено на преден план, по време на война, е **пропуснато, голямата елипса, празнината** в живота на хората, преди всичко не само, за да се обърне внимание на проблемите, които се стоварват върху семействата и близките на самите участници във войната, но и за да се акцентира върху идеята за непълноценността на човешкото съществуване.» /стр. 156/

По наблюденията на дисертанта Толстой не се интересува от батални сцени и героични видения, а от индивидуалната човешка съдба, от страданието на отделните семейства. Целта на Толстой е да се внуши колко е важно за обикновения русин да запази семейството, защото така ще се запазят основите на нацията. Силата на семейството е в неговата единност и цялост,

наруши ли се този баланс, може да се смята, че това ще бъде началото на неговия край.

В **заключението** П.Филипов прави изводи от цялото изследване, като констатира накрая, че в анализираните творби **«войната е видяна като зло, което не е свързано само с онези, които пряко се включват в нейните редици, а е стихия, която помита всичко около себе си, разстройва човешки отношения, и зачерня съдби. Една стихия, в която героичното е само отчаянието на една безнадеждна отдаденост. Героичното е естественото желание на човека да прояви най-доброто от себе си в една нечовешка извънредна ситуация.**

В този смисъл макар на пръв поглед да изглежда парадоксално за писател, посветил толкова страници на войната - както в романите си, така и в разказите и повестите си, в своите творби от началото до края на творческия си път Толстой последователно пише като човек, който ненавижда това явление, отрича го, внушава неговата излишност, както и на насилието въобще. /.../ Неслучайно Толстой изповядва учението за несъпротивата срещу злото в перспективата на своята ценностната парадигма на ненасилието.» /стр. 164-165/.

В Приложенията са представени архивни материали.

4. Оценка на публикациите по дисертацията.

За участието си в процедурата Павел Филипов е представил **седем публикации. Четири** от тях са в авторитетни научни издания в България /Време и история в славянските езици, литератури и култури. София, 2012; Езици на паметта в литературния текст. София, 2013; Първата световна война: Памет на поколенията. София, 2014; „Научният Еверест - мечта или

реалност”. Благоевград, 2015/, **една** публикация е в Докторантски сборник в Благоевград /2013 /. П.Филипов има и **две** международни изяви: в Будапеща /Сборник Научни перспективи на съвременната българистика. Будапеща, 2015/ и в Москва /Сборник тезисов международной молодежной межвузовской междисциплинарной славистической конференции VI Международна младежка междудисциплинарна славистическа конференция. Москва 2015/. Според мен, в представените научни публикации са апробирани някои основни моменти от дисертацията в различна степен на завършеност.

5. Оценка на автореферата.

По процедурата е представен автореферат в обем от 38 страници печатан текст, формат А5. Структуриран е така, че последователно да представи структурата и съдържанието на дисертационния труд, справката за приносите, списъка с публикациите. Изложението в автореферата е съобразено с логическата последователност на изследването в дисертационния труд и го възпроизвежда достоверно.

6. Оценка на приносите на дисертационния труд.

Дисертационният труд на П.Филипов е актуален за Българската русистика със своята тема и концепция. Дисертантът демонстрира добър литературоведски анализ на текстовете, задълбочено изследване на поставените проблеми, прецизно боравене с литературни и библиографски източници, коректно цитиране на използваните художествени и критически произведения.

Наред с посочените от докторанта в дисертацията и автореферата приноси, с които съм напълно съгласна, намирам за необходимо да подчертая следните положителни моменти:

- разглеждайки като обект кратките повествователни форми на Л.Толстой, П.Филипов проследява начините, по които писателят осмисля войната и проблемите, продуцирани от нея, създавайки една особена военна среда, която трябва да приеме или отхвърли героя;

- дисертантът осмисля рефлексите на войната върху отделните типове герои, обобщава някои основни зависимости по отношение на навиците и действията на войника преди, по време и след битка, чувствата, които го обземат в тези моменти, кое от тях преодолява героят и кое надделява над него. П.Филипов проследява значението на войната по отношение обратната перспектива, нейното влияние върху семействата, засегнати от войната;

- като особен приносен момент следва да се отчете обръщането към философската теза на Киеркегор по отношение на страха и дълга;

- дисертационният труд е закономерен резултат от една сериозна проучвателска работа, която дава изключително здрава основа не само за изводите, с които завършва, но и за бъдещи проучвания.

7. Критични бележки и препоръки.

При процеса на рецензиране на дисертационния труд се откриха и някои **пропуски и бележки**, които следва да бъдат отбелязани:

- не намерих в текста на дисертационния труд данни за изданията на текстовете на произведенията в България /кога проникват, кога се публикуват

за първи път, къде, преводачи/. Една такава информация, макар и кратка, би допринесла за рецепцията на Л. Толстой в България. В книгата «Преводна рецепция на европейските литератури в България» Том 2. Руска литература. София, 2001 г. има статия за Лев Толстой от Иванка Васева, която би могло да бъде спомената или посочена в библиографията към труда;

- по отношение на библиографията: липсват интернет ресурси и източници на западни езици, които биха демонстрирали по-голяма осведоменост на дисертанта;

- в текста на дисертацията и автореферата се срещат технически грешки.

Направените бележки нямат съществено влияние върху качествата на дисертационния труд. Смятам, че той представлява оригинално изследване и напълно постига поставените цели и задачи.

8. Заключение.

Въз основа на така представените обстоятелства в точки 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 7 **заявявам своята положителна оценка** за представения дисертационен труд на тема **«Темата за войната в кратките форми на Л. Н. Толстой»**. Считам, че в своята завършеност той показва задълбочените теоретични познания на кандидата и способността му да провежда самостоятелни научни изследвания. Съдържа, също така, предвидените в ЗРАСРБ и Правилника за приложението му научно-приложни резултати, които представляват **принос** в науката. Това са и съображенията ми да предложа на уважаемите членове на научното жури да вземат решение за **присъждане на Павел Стоилков Филипов** образователната и научна степен „**доктор**” по научна специалност

**„2.1. Филология. Руска литература и литература на народите на СССР
/Руска литература/.**

Рецензент:.....

Доц. д-р Татяна Фед

01.03. 2017 г.

София